THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

ווער איז פאראנטוואָרטלאך פאר לינגלס מאָרד ?

די סענסאציאָנעלע, אייב ניט סקאנדאליזיע פאסירונגען וואָס קומען פאר אין דער צייטונגס וועלט פון שיקאגא, זייט דעם מאָרד פון א רעפאָרטער פון דער שיקאגאָ "טריביון", איז באראקטעריסטיש און באלייכטנד. דאָס איז אן איבעריקער באווייז, אז מען קאן ניט שטענדיק זינדיקן און ניט באשטראפט ווערן. לינגל, דער דערמאָרדעטער רעפאָרטער, איז געפאלן א קרבן ניט נאר פון זיינע אייגענע ניט גאנץ ריינע האנדלונגען, נאָר פון די אומריינע, שוין פיל צו נידעריקע מעטאָדן וואָס די אזוי גערופענע, "פאָפּולערע" אמעריקאנער צייטונגען, נוצן אויס צו פארגרעסערן זייערע צירקולאציע — און פון אלע "גרויסע" אמעריקאנער צייטונגען צייכענען זיך אויס די שיקאגער צייטונגען מיט זייער "קינסט" צו אנדעקן און באשרייבן די פארברעכנסטע, שמוציקסטע ווינקלען פון דער אונטערוועלט.

די דאָזיקע צייטונגען זיינען ניט געווען צופרידן בלויז מיט פאר־עפנטלאכן, מיט די העסלאכע דעטאלן, דאָס וואָס עס איז שוין געווען מער־ווייניקער באוואוסט, דורך די געוויינלאכע פאָליציי אויספאָרשונגען, פאר זיי איז דאָס לעבן פון דער אונטערוועלט געווען גוטע פחדה, און זיי האבן זיך ניט געקאָנט פארלאָזן אויף א ציפאל. זיי האבן געדארפט שטענדיק צו־גרייטן מאטעריאל, און אויב ס'איז ניט געווען צו דער האנט, האט מען עס געדארפט באזארגן. אליין אויספאָרשן, דאָס האט זיי געצוואונגען צו גרינדן א באזונדערן "דעפארטמענט" אין איבערגעבן אים אין די הענט פון "געני־טע" מענשן.

עס זיינען אבער פאראן מער ווי איין "גרויסע" צייטונג אין שיקאגאָ. און ווען מערערע פון זיי האבן, יעדע געהאט א באזונדערע אפטיילונג, מיט א "פאכמאן" אין דער שפיץ, איז נאטירלאך, געווארן א קאָנקורענץ. האָט מען שוין געדארפט "אונטערקויפן" ווערן מער אינטים באפריינדעט מיט די "פירער" פון דער אונטערוועלט, גיין האנט־אין־האנט מיט זיי . . . און דאָ האָט מען אָנגעהויבן דערשמעקן . . . גאָלד וואָס פליסט אויב מען פארמאכט דאָס מויל . . .

עס פאָדערט זיך אן אויסערגעוויינלאך שטארקער ווילן צו ביישטיין א נסיון, זיך ניט לאָזן פארפירן, און אזעלכע רעפאָרטערס וואָס ווערן גע־צוואונגען צו שטיין אין טאָג־טעגלאכן פארקער מיט די אויסגעלאסנסטע צווישן די אויסגעלאסענע וואָלטן געדארפט זיין מלאכים, זיי זאָלן ניט פאלן...

איז לינגל געפאלן, און די צייטונגס ארויסגעבער ווילן אויסלאָזן זייער צאָרן, און פארדעקן זייער אייגענע פאראנטוואָרטלאכקייט, ארויפוואַרפנדיק די שולד אויף דער פאָליציי — די זעלבע פאָליציי וואָס זיי, די צייטונגס פארוואלטער העלפן צו לאָזן זיך קאָרופטירן.

ניט די פאָליציי איז שולדיק, ניט די אונטערוועלט איז שולדיק אין דעם מאָרד פון לינגל, און ניט לינגל איז שולדיק, נאָר יענע וואָס זיינען גרייט צו אויסנוצן אלע דריי פאר זייערע אייגענע צוועקן, די וועלכע באַ־מאכטן דעם שיצר אין דאָס לעבן פון דער אונטערוועלט ווי סחורה וואָס מען קאָן פארקויפן צו גרויסע פארדינסטן.

קיין באזונדערע קהלה פאר אנודיסטן

ווי די "אימא" באריכטעט האָט די פוילישע רעגירונג צוריקגעוויזן דעם פארלאנג פון דער אגודת־ישראל צו גרינדן א באזונדערע קהלה, וואָס זאָל דינען די ארטאָדאָקסישע עלעמענטן.

ניט אָפט געמט די פוילישע רעגירונג א ריכטיקע שטעלונג צו אידי־שע פראגעס, אבער דאָס מאָל האָט זי ריכטיק געהאנדלט. אמת, נ י ט צו דערלויבן א געוויסע אקציע איז גרינגער ווי צו דערלויבן; אין די פוילישע רעגירונג האָט גארנים רייזקירט. זי האָט מסתמא מאפשטאנען, אז די אנ־דיסטן זיינען קליין אין צאָל און האבן ניט קיין גרויסן אינפלוס.

אבער, ניט קוקנדיק אויף די מאָטיוון פון דער פוילישער רעגירונג, האָט זי דאָך ניט געקאָנט אנדערש האנדלען. אין פוילן שטרעבן די אידן צו אויסקעמפן געוויסע, אונטער זייערע אומשטענדן אומבאדינגט נויטיקע, נאָר צייטגנאלע רעכט. צוליב דעם מוזן אלע אידן באטראכט ווערן, ווי איין נאציאָנאלע גרופע. דער אויסדרוק פון אייניקייט אין די קהלה.

נאטירלאך, קאָן מען ניט דערווארטן אז די מיטגלידער פון דער אגודת ישראל זאָלן זיין צופריידן מיט דער שטעלונג פון דער אדער אנדערער אידי־שער גרופע צו געוויסע ענינים. אבער די אגודת ישראל מוז דאָך פארשטיין, אז א פאראייניגטע קהלה קאָן נאָך האבן אידישע לעבן אין די גלות לענדער פון אינטערנאציאָנאל אין בעסער ווי אן אויסער־לאכע צעשפליטערונג. אפילו די אגודת ישראל קאָן זיך איפהאלטן גרינגער און ליינגער אויף זי בלייבט פארבונדן מיט די אידישע מאסן, ווי ווען זי צע־יישדט זיך פון איר.

אבער ווי אזוי קאָן מען דערווארטן פון דער אגודת ישראל, וועלכע פאראכטעט די מאסן, זי זאָל דאָס וועלן ציגעבן ?

די פראָגרעסיווע פארוואלטונג פון די אייזנבאנען

אויב מען וועט זיך פרעגן צו וועלכן באזונדערן כאראקטער־שטריך האָט דער מערקווירדיק פעאיקער הויפּט־פארוואלטער פון דער כי. ען. איי. זגבאן צו פארדאנקען זיין זעלטענעם דערפאָלג — וואָלט מען געקאָנט זאגן אז דאָס זיינען זיינע פראָגרעסיווע אנשויאונגען. מיר מיינען דערביי זיין אומרואיקייט, זיין שטענדיק זוכן נייע מיטלען, נייע וועגן און זיין מוט און אנטשלאָסנהייט, זיינע איבערצייגונגען גאָכצוקומען.

זייט ער האָט איבערגענומען די פארוואלטונג פון דער גרויסער, צו יענער צייט, באנקראָטירטער אייזנבאן סיסטעם, וועלכע איז איינגטלאך באשטאנען פון א צאָל באזונדערע הינטערשטעליקע, פארנאכלעסיקטע און עקספּלאָטירטע ליניעס — האָט סער הענרי טארנטאָן באוויזן צו אויפבויען א ריזיקע אונטערנעמונג און דערהויבן זי צו איינער פון די וויכטיקסטע פון אונזערע נאציאָנאלע אייגנטומס, וואָס האָט אין א קורצער צייט פארנומען דעם אוובן־אן און פארוואנדלט א באנקראָטירטע סיסטעם אין א העכסט דערפאָלגרייכן געשעפט.

און דאָס ארץ — אין א גאנץ קורצער צייט — א דאנק איבערהויפּט זייגע נייע מעטאָדן, נייע מיטלען . . . וועגן דעם קאָן מען פיל שרייבן אבער מיר וועלן דערמאָנען נאָר אייניקע: אָט ניט לאנג צוריק האָט מען איינגע־פירט די ראדיאָ; לעצטנס פירט מען אָן עקספּעריומענטן איינצופירן א מע־לעפאָן פארבינדונג פון יעדער טריין. און איצט לעזן מיר, אז אז די כי. ען. צוזאמען מיט דער כי. פי. אר. נעמען אריין א נייעם טראנספּאָרט מיטל: די לופט מאשינען. אלץ וואָס איז נייי און קאָן אמבעסטן דינען די פאסאזשירן — פירט טארנטאָן אין.

אין דאָס איז אן אינטערעסאנטע און כאַ־ראקטעריסטישע געשיכטע פון צוריק מיט 250 יאָר בערך אונטער דער לאנגער הער־שאפט פון קייזער לעאָפּאָלד דעם ערשטן. אונטער זיין רעזשים זיינען די אידן פון ווין אי אויסגעטריבן אי צוריקגעבעטן געוואָרן, ווייל ניט בלויז דער קייזער מיט זיין גאנצן הויף־שטאט, נאָר אויך די גאנ־צע קריסטלאכע באפעלקערונג האָט אייני־געזעען, אז די הויפּט־שטאט מיט'ן גאנצן לאנד פעגען זיך ניט באגיין אן דער מיט־ארבעטערשאפט פון אידן. די זעלבע קריסטלאכע גרופירונגען און פראָפעסיעס, וואָס האבן געפארערט און דורכגעזעצט די פולשטענדיקע פארטרייבונג אפילו פונ'ם לעצטן אידן פון ווין האבן דאן געבעטן זיך רחמים, מ'זאָל ראטעווען די שטאָט פון דלות און פון אלגעמיינער נויט, ווייל אן אידן איז זיכער ניט געבליבן קיין אר־בעט אין. קיין פארדינסט־מעגלאכקייט. דאָס ווערט באוויזן־בולט און אפן דורך אן אמטלאכן דאקומענט פון יענער צייט, וואָס געפינט זיך צווישן די אקטן פון עסטרייכישן אינערן מיניסטעריום, וועל־כעס האָט נאָך דער רעפּובליקאנער רעוואָ־לוציע ביים אראפזעצן די האבסבורגער מאנארכיע איבערגעגעבן פון קייזערלאכן הויף אלע דאקומענטן אויף פון קייזער־לאכן הויף־קאמער.

דעם דאָזיקן אן העכסטן וויכטיקן דאָ־קומענט איז כדאי איבערצוגעבן מלה במלה אויף אידיש. פאר אידן אלץ־ין וועט עס זיין דער בעסטער סימן, אז ניט צו־ליב רחמנות אדער הומאניטעט האָט מען אין יענע פינסטערע צייטן אויסגענומען אידן אין די קריסטלאכע לענדער, נאָר מאָט צוליב דריינגעדיקע עקאָנאָמישע פינאנציעלע אינטערעסן פון דער קריסט־לאכער באפעלקערונג. דאָס שטייט בפירוש אין. אן אפיציעלן אקט פון דער ווינער הויף־קאמער פון יאָר 1673, אדרעסירט צום קייזער לעאָפּאָלד און אויף דעם דאָ־קומענט געפינט זיך א באמערקונג פון דעם קייזער אליין, אז די פארנעלייגטע באוויזן פאר דער נויטיקייט איבערצו־בעטן זיך מיט די אידן, זיינען פון העכ־סטער וויכטיקייט.

די פארטרייבונג פון די ווינער אידן איז געשעען דורך דער קייזערלאכער גזרה פון 13טן יוני 1669 און דער גירוש איז בין ענדע יולי 1670 פולקאָם אויסגעפירט גע־וואָרן. מ'איז ניט געבליבן קיין אידישער איד אין ווין. די גרויסע אידישע שול איז לכבוד דעם קייזער געוואָרן א קריסטלאכע קירכע און הייסט ביז היינטיקן טאָג "לע־אָפּאָלדס קירכע". דער אונטערשטער פסר איז טאקע נאָך פון דער אמאליקער אידי־שער שול און מ'קען נאָך ניט לייענען עש־לאכע איבערגעבליבענע העברייאישע פסר־קים אויף די ווענט. מערקווירדיק אין די היסטאָרישע פארגלעטונג, איז נראָר אין דער דאָזיקער געגנט וואוינען אן הייני־טיקן זין די גערינסטסטע אידישע מאסן. אבער ביי יעדן ווינער אידן, וואָס גייט דורך ביי דער קירכע דערוועקט זיך תמיד א מאָדנער געפיל, אז דאָ שטייט א קריסט־לאכע קירכע אויף א קאָנפיסקירטער א־דישער שול פון בענקווירדיקן גירוש אין זומער 1670.

אבער שוין אין'ם יאָר 1673 האָט דער קייזער אויפגעפארערט דעם הויף־קאמער (אין היינטיקן פאָליטישן לשון הייסט עס פינאנצ־מיניסטעריום) צו דערלאנגען אים א נייעם באריכט ווענן עוועגטוועלן אריינ־לאָזן די אידן צוריק קיין ווין. און אָט דער באריכט האָט געהאט פאָלגנדיקן אפיציעלן נוסח:

"די אידן ווערן אצינד אין פיל מקומות טאָלערירט און דאָס איז א גוטער באוויז, אז זיי ברייגנען נוצן די מלוכות, וואָ זיי וואוינען. וואָ מ'האָט זיי פארטריבן דארט איז דער פועל יוצא געווען באפעלקערונג פארמינערונג און מאָטערישע געשעדיקונג פון די באטראָפענע לענדער. אויף די באַ־שלריקונגען, אז זיי נוצן קריסטלאכע בלוט אדער זיי פארגיסן די ברוגימער — האָט מען קיינמאָל נאָך ניט געבראכט קיין באַ־וויז. מ'איז אויך געווארן א באַר ניט פון די פוסטע נביאות מצד איינצעלנע מע־נער. וואָס האָבן געשטיצט די אידן־פאר־טרייבונג, ווייל נאכדעם וועלן קומען גרוי־סע גלוקן, שוין א סך יאָרן זייט מ'איז ניט פארגעקומען קיין פאראראט אדער אויפשטאנד וכדומה מצד אידן.

"דערפאר פארערט קודם כל דער פיי־נאנציעלער מאמענט, מ'זאָל די אידן צור ריק אריינלאָזן. מ'קען רואיק באהויפּטן, אז דורך דער אידן פארטרייבונג האָט זיך די הכנסה פון שטאט פארמינדערט מיט פערציק טויזנט פלארן יערלאך. דער שטאט איז שווער געשעדיקט דורך פאר־מינדערונגען פון שטייערן און אנדערע אפצאָלונגען, עס בלייבט אויף לינג א גרויי־סע מענגע נארונגסמיטלען, ווייל עס זיי־נען פארן ווייניקער קאנסומענטן און דאדורך פארקלענערט זיך די שטייערן פעאיקייט פון די פארדוצירער. עס שטייט אן א ספּק פעסט, אז וואָל, טוך, שמאלץ און אלע אנדערע סחורות פון לאנד האבן געהאט א פיל העכערן ווערט ווען די אידן זיינען נאָך געווען אין לאנד, דאדורך האָט דער פראָפּאָטער עולם לייכטער געקאָנט צאָלן שטייערן.

"די ווינער קרעמער און האנדלסלייט האבן פון דער אידן־פארטרייבונג געהאפט אויף גרויסע נוצן לטובת דער שטאט. דאָס נביאות האָט זיך ניט באשטעטיקט. דער איינציקער פועל יוצא א אין געווען א יקרות דורך העכערע פרייזן וועלכעס אין צאָ־לאָך, ווייל די שטאָט מוז אויף אירע בור־גער אויפלייגן די יערלאכע סומע פון 13,700 פלארן ווען די שטאט האָט פרי־ער באקומען פון די אידן אלס שטייערן און טאָלעראנץ־געלט. און אָט די (קריסט־לאכע) בירגער פארלירן חוץ דעם זייער פיל דערפון, וואָס זיי געמען ניט אריין קיין דירה־געלט און האבן ניט קיין קאָנ־סומענטן אויף עסנוואָרן. מען מעג אָפּ־שאצן דעם פארלוסט צו א קאפּיטאל פון א האלבן מיליאָן גולדן. אויף אין דער האנדל אליין שווער געשעדיקט געווארן דורך דער אידן־פארטרייבונג, ספּעציעל דער מסחר מיט אלטע זאכן, ווייל די קריסטן בכלל און די ווינער בפרט זיינען צו פיל פאר אזא באשעפטיקונג. אס־מען נאָך באשעפטיקונג, וואָס ער קאָן ניט געוואוינען אין לאנד.

"די בירגער, דער הויפּקאמער און דער קייזער ליידן אלע פון דעם, וואָס ס'איז ניטאָ קיין אידן. ס'איז אן א שום ספּק, אז דער קייזער וואָלט ניט געווען באוויליקט אזא אלגעמיינע פארטרייבונג, ווען ער זאָל געווען האבן פריער אָט די אינפארמאצי־עס. ס'וועט דארום נארנים שאדן דעם קייזערס אנזעען ווען ער וועט מבטל זיין דעם פריערדיקן באשלוס. דער קייזער קען זיך אויך פארראָנען אויף די פארגלייניגע וואונשן פון די נידעריקע עסטרייכישע פראָפעסיעס, וועלכע בעטן אלע, מ'זאָל צוריק אריינלאָזן די אידן".

דאָס זיינען די וויכטיקסטע שטעלן פון דעם היסטאָרישן דאקומענט, אויף וועלכן קייזער לעאָפּאָלד האָט אליין באמערקט: "דאָס איז פון העכסטער וויכטיקייט", פאקטיש האָט פּלוצלונג אויך דער טעאָ־לאָגישער ווינער פאקולטעט צוריקגעצויגן די גזירה קעגן אידן. ס'האָט אבער גענו־צו פויל פאר אזא באשעפטיקונג. אס־מען נאָך באשעפטיקונג, וואָס ער קאָן ניט געוואוינען אין לאנד.

מערק און אונזער פאבריקאציע אין ארץ-ישראל

פון דר. ב. ראבינזאָן

די אויפלעבונג אין דער פארשפּרייטונג פון אונזער נאציאָנאלער פראָדוקציע.

אלע פראָטעסטן, וואָס שרייען איצט פון אלע עקן וועלט קעגן דער צייטווייליקער אפשטעלונג פון דער אידישער אימיגראָ־ציע אין ארץ ישראל שטייגט איבער דעם מעכטיקן קול פון דער שאפנדער ארץ־ישראל אליין. אונזערע גרינע תבואה־פעל־דער, אונזערע גערינטע פרוכט־סעדער, אונזערע הויכע פאבריק־קוימענס וואָס רוי־נערן זיך אין די נייע אידישע שטעט — אלע שרייען מיט איין נאטירלאך־דרינגנע־דען קול: גוואלד, ס'פעלן אידישע אר־בייטס הענט!

אט דעם שטארקן, פאקטישן פראָטעסט פון דער אויפגעלעבטער ארץישראל הערט טאָג־טעגלאך סימפּאָן. דער ספּעציעלער שליח פון דער עגגלישער רעגירונג, וואָס טאָפּט איצט דעם דופק פון אונזער נאָ־ציאָנאלער טעטיקייט אין הייסלאנד. אין אלע ווינקעלאך וואָו ער קערט זיך האָט ער צו באוואונדערן א נייע קולטורעלע וועלט, וואָס איז דאָ אין א קורצער צייט אויסגעוואקסן אויפ'ן זאמד און שטיין; און אלס עגגלענדער, אלס פארשטייער פון האנדעל און אינדוסטריע, באוואונדערט ער איבערהויפּט אונזער יונגע פאבריקאָ־ציע, וואָס איז קוים אלט א יאָר צען און קעמפט שוין דרייסט מיט דעם שטארק בילדיקע קאלאָניאלע פאבריקאנטן וואָס פארפלייצט שטענדיק דעם נאענטן מזרח. אייניקע נעבינען פון אונזער פאבריקאציע האָבן, אמת, די לעצטע יאָרן באקומען א געוויסע שטיצע פון דער רעגירונג אין דער פאָרם פון ציגעפאָלסטע שטייערן; מ'קאָן אבער ניט זאָגן אז אונזער נאציאָנאלע אינדוסטריע בכלל האָט זיך אנטוויקלט אין גינסטיקע באדינגונגען. כ'האָט איר גע־פעלט קרעדיט, שוץ־דשטייער, מערק, טעכ־נישע מיטלען און באקומענע באדינגונגען. אן אויב זי האָט זיך טראָץ אט די אלע שטערונגען פארט אינגעפונדעוועט, אויפ־גענומען א קאפּיטאל פון 12 מיליאָן דאָ־לאר און באשעפטיקט איצט טויזנטער אר־בעטער — הייסט עס, אז זי האָט דאָ גע־פונען א פרוכטבאראן בארן און קאָן האָבן מיט דער צייט אויף א גרויסער אנטוויק־לונג. בילדיקע באוועגונגס קראפט איז בעסער ווי אונ־זער פאבריקאציע באקומען פון עלעקטריש־ע־ענערגיע און פון עיראָפּלאן נעפט וואָס וועט פלייצן קיין חיפה. דריי שטאָפן זיינען מאראָן גענוג אין די אר־ריקיע אפגעשטאָ־נענע לענדער, און נאָכדעם מערק פאר אינדערע אויסגעארבעטע פאבריקאָטן פאר־ברייטערן זיך אין לאנד גופא און אין אויס־לאנד. די גרויסע עקאָנאָמישע "עשר" וואָס האָט איינגעשלונגען ביי אנדערהאלבן מיליאָן דאלאר, אדבעט טאָג און נאכט אין שפּייזס מיט בוי־מאטעריאל א גרויסן טייל פון נאענטן מזרח וואָס האלט זיך איצט אין בויען (די סוריש־לבנאנעזע אין דעם ארטיקל האָט ביז איצט ניט גע־רינגען). מיט א גיכן טעמפּ וואָקסן אויף אנדערע געביטן, ווי וועטערי און שטייר־ערייי, נאשערייי און אייל פאבריקאציע שיכוואַרע און קליידונג.

פאר דער פארברייטערונג פון אידישער אינדוסטריע אין לאנד האָט אונזער פאבר־ריקאציע א באזונדערן ווערט, ווייל יעדער פעטן וואָס ווערט אינגעפּאקט אין אינ־דוסטריע באשעפטיקט דריי מאל אזוי פיל ארבעטער ווי אין לאנדווירטשאפט. אנגע־אין די אינדוסטריע פריי פון געוויסע גאר־ציאָנאלע רעכט. צוליב דעם מוזן אלע אידן באטראכט ווערן, ווי איין נאציאָנאלע גרופע. דער אויסדרוק פון אייניקייט אין די קהלה.

נאטירלאך, קאָן מען ניט דערווארטן אז די מיטגלידער פון דער אגודת ישראל זאָלן זיין צופריידן מיט דער שטעלונג פון דער אדער אנדערער אידי־שער גרופע צו געוויסע ענינים. אבער די אגודת ישראל מוז דאָך פארשטיין, אז א פאראייניגטע קהלה קאָן נאָך האבן אידישע לעבן אין די גלות לענדער פון אינטערנאציאָנאל אין בעסער ווי אן אויסער־לאכע צעשפליטערונג. אפילו די אגודת ישראל קאָן זיך איפהאלטן גרינגער און ליינגער אויף זי בלייבט פארבונדן מיט די אידישע מאסן, ווי ווען זי צע־יישדט זיך פון איר.

אבער ווי אזוי קאָן מען דערווארטן פון דער אגודת ישראל, וועלכע פאראכטעט די מאסן, זי זאָל דאָס וועלן ציגעבן ?

תקיעת כף

(א וואונדערלאכע חסיד'ישע מעשה)

פון יוסף פוקס

דער גרויסער צדיק און שאפער פון דער קאמארער דינאסטיע, הרב הקדוש רבי אייזיקל פון קאמארע האָט דער־ציילט א וואונדערלאכע מעשה וואָס דער געלאכטער מאן רבי אלימלך האָט דער־ציילט:

דער רבי אלימלך האָט אין זיין יונגס נעהאט א זייער איבערגעגעבענעם חבר, א גרויסן לערנער, א מופּלא און א חריף. און רבי אלימלך איז געווען זייער שטארק צוגעבונדן צו אים. איינמאָל האָט זיך פארשפּרייט א שרעקלאכע מגפה, וואָס האָט צוגערוויבט טויזנטער מענשלאכע לעבנס אין דער יוגנט. פריינט פון רבי אלימלך איז אויך קראנק געווארן אויף דער דאָזיקער קראנקהייט. ער האָט אנגעפיל נעדרוקט צו זיך דעם רבי'ן און געבעטן אים אכטונג צו געבן אויף זיין איינציקן זון, און ער זאָל אים מחנך זיין ווי אן איינ־ציקן.

זייער טרויעריק איז געווען דער מאָ־מענט, ווען זיי ביידע האבן זיך געדארפט שיידן. נאָכנאָך שטארבט טרערן אין דער־ציילונג איבער די באקן פון רבי'ן. אבער אזוי ווי די ציים איז געווען באנגעניצט, די מינוטן פון קראנקן נעציילט, האָט דער רבי זיך געזעגנט מיט זיין שטארבנדן חבר: — "אויב דו וועסט מיר געבן דיין האנט אן צוזאָג, אז גלייך נאָך דיין משפּט אויף יענער וועלט, וועסטו מוסען צו מיר צו חלום און דערציילן אלעס וואָס עס האָט מיט דיר פאסירט, וועל איך דערפילן דיין פארלאנג".

ער האָט אים געגעבן זיין האנט אן פארשפּראָכן צו דערפילן דעם וויל פון רבי'ן, אין האָט אויסגעהויבן זיין נשמה. הייס זיין צוזאָג און דערציילן דעם יתום פונקט ווי אז איינגל קינד. ער האָט אים אויך געלערנט אין בכלל אויף אים אן אויג געהאלטן. אבער ווען ער איז שוין געווארן א בחור אין די יאָרן, און מען האָט אים געדארפט חתונה מאכן, האָט דער רבי אליין אויסגעקליבן פיינע און דייטע מחותנים אין גטמאָ. דעם שידוך אין טאָג פון דער חופּה, ווען אלע נעסט האבן זיך פארזאמלט משמח צו זיין, האָט דער רבי זיך איינגעשראָקן אין זיין בית־דין שטיבל און עס האָט אויסגעזעען, ווי ער וואָרט אויף עפּעס. דערווייל זיינען די נעסט געווארן זייער אומגערוהיק, עס איז פארבייגעגאנגען א שע נאָך א שעה, און דער רבי זיצט אלץ פארטראכט ביי זיך אין ציטער. אבער קיינער וועט ניט דערוועגן אז פרעגן. יעדער איינער, ביי זיך, טראכט אז עפּעס איז ניט גלאט . . .

פּלוצלונג האָט א ווילדע פרייד אלע־מען אומגענומען. חברה חסידים האבן זיך געלאָזן אין א קראָהאָר־טאנצן, גע־פאָלגט פון די רוטע פאטשיילעס, צור געקלאפּט מיט די הענט. געטאפּטשעט מיט די פיס, א שמחה, א גדולה, — דער רבי ניט . . . מען האָט געשטעלט אין חופּה אין דער צדיק אליין איז געווען מסדר קידושין . . .

שפּעטער, נאָך דער גילדענער זוך, ווען אלע זיינען געזעסן ביים טיש גוט אויפ־געלעגט, האָט דער רבי א קלאפּ אין טיש — אלס צייכן ס'זאָל זיין שטיל — דער רבי וויל זאָגן א פאר ווערטער. און דער רבי האָט אנגעהויבן צו דערציילן: איך האָט זיך געוואונדערט וואָס איך בין געזעסן ביחידות און פארצוינן בין שפּעט די חופּה! אבער איך וועל אייך קלאר מאכן דעם נאָנצן ענין. דעם חתן'ס פאר־מער ז'ל איז געווען מיין בעסטער און ליבסטער פריינט. אין מיין יוגנט, מיר האָבען זיך געליבט ווי ברידער, נאָר אייר דער נאָם האָט אים צו זיך גענומען, האָט ער מיך געבעטן אכטונג צו געבן אויף זיין זון, דער הייליקער חתן מאקע, נאָר איך האָב אים דאָס פארשפּראָכן מיט דער בארינגונג, אז ער זאָל מיר געבן תקיעת כף, אז נאָכ'ן משפּט אויף יענער וועלט. זאָל ער קומען צו מיר און אלץ דערציילן. נאָר אזוי ווי ער האָט ניט גע־האלטן זיין צוזאָג, האָב איך ניט געוואלט גיין צו דער חופּה, ביז ער וועט קומען און מקיים זיין דעם תקיעת כף. עטלאכע מינוט פאר דער חופּה איז ער געקומען צו מיר. ער האָט אויסגעזעען ווי לעבעד־דיק, און ווען איך האָב אים געפרעגט וואָס מיט אים איז געשעען און ווי עס איז צוגעגאנגען פון זיין טויט ביז איצט האָט ער מיר דערציילט. אז געשטאָרבן איז ער זייער לייכט, אן וועלכע עס איז געווען די בעסטע פארמיטלער.

"די דאָזיקע צוה טרעפט שווער אפילו די הויף־קאמער. ס'איז אצינד אוממעג־לאך צו באקומען גרעסערע געלדער. פריי־ער פלעגט מען אין 24 שעה אויפטרייבן 50 ביז 100 טויזנט גולדן, היינט אבער קען מען דורך וואכן ניט באקומען קיין 10 אדער 15 טויזנט גולדן אפילו ביי די בעסטע הבטחות. קריסטלאכע פריוען, וואָס זיינען גענאנגען פארמיטלען אזעלכע געלט־הלוואות האָבן איבערפראָפיטירט די הלוואה־נעמער צען מאָל מער ווי פריער די אידן; עטלאכע זיינען זאגאר שענדלאך אפּגענארט געווארן.

"די בירגער, דער הויפּקאמער און דער קייזער ליידן אלע פון דעם, וואָס ס'איז ניטאָ קיין אידן. ס'איז אן א שום ספּק, אז דער קייזער וואָלט ניט געווען באוויליקט אזא אלגעמיינע פארטרייבונג, ווען ער זאָל געווען האבן פריער אָט די אינפארמאצי־עס. ס'וועט דארום נארנים שאדן דעם קייזערס אנזעען ווען ער וועט מבטל זיין דעם פריערדיקן באשלוס. דער קייזער קען זיך אויך פארראָנען אויף די פארגלייניגע וואונשן פון די נידעריקע עסטרייכישע פראָפעסיעס, וועלכע בעטן אלע, מ'זאָל צוריק אריינלאָזן די אידן".

דאָס זיינען די וויכטיקסטע שטעלן פון "דאָס איז פון העכסטער וויכטיקייט", פאקטיש האָט פּלוצלונג אויך דער טעאָ־לאָגישער ווינער פאקולטעט צוריקגעצויגן די גזירה קעגן אידן. ס'האָט אבער גענו־צו פויל פאר אזא באשעפטיקונג. אס־מען נאָך באשעפטיקונג, וואָס ער קאָן ניט געוואוינען אין לאנד.

מערק און אונזער פאבריקאציע אין ארץ-ישראל

פון דר. ב. ראבינזאָן

אלע פראָטעסטן, וואָס שרייען איצט פון אלע עקן וועלט קעגן דער צייטווייליקער אפשטעלונג פון דער אידישער אימיגראָ־ציע אין ארץ ישראל שטייגט איבער דעם מעכטיקן קול פון דער שאפנדער ארץ־ישראל אליין. אונזערע גרינע תבואה־פעל־דער, אונזערע גערינטע פרוכט־סעדער, אונזערע הויכע פאבריק־קוימענס וואָס רוי־נערן זיך אין די נייע אידישע שטעט — אלע שרייען מיט איין נאטירלאך־דרינגנ־דען קול: גוואלד, ס'פעלן אידישע אר־בייטס הענט!

אט דעם שטארקן, פאקטישן פראָטעסט פון דער אויפגעלעבטער ארץישראל הערט טאָג־טעגלאך סימפּאָן. דער ספּעציעלער שליח פון דער עגגלישער רעגירונג, וואָס טאָפּט איצט דעם דופק פון אונזער נאָ־ציאָנאלער טעטיקייט אין הייסלאנד. אין אלע ווינקעלאך וואָו ער קערט זיך האָט ער צו באוואונדערן א נייע קולטורעלע וועלט, וואָס איז דאָ אין א קורצער צייט אויסגעוואקסן אויפ'ן זאמד און שטיין; אויב אין בויען (די סוריש־לבנאנעזע אין דעם ארטיקל האָט ביז איצט ניט גע־רינגען). מיט א גיכן טעמפּ וואָקסן אויף אנדערע געביטן, ווי וועטערי און שטייר־ערייי, נאשערייי און אייל פאבריקאציע שיכוואַרע און קליידונג.

פאר דער פארברייטערונג פון אידישער אינדוסטריע אין לאנד האָט אונזער פאבר־ריקאציע א באזונדערן ווערט, ווייל יעדער פעטן וואָס ווערט אינגעפּאקט אין אינ־דוסטריע באשעפטיקט דריי מאל אזוי פיל ארבעטער ווי אין לאנדווירטשאפט. אנגע־אין די אינדוסטריע פריי פון געוויסע גאר־מיטלאכע באגרעניצונגען, וואָס פארשווער־ן אנטוויקלונג פון קליין פּרעדריטס. דארום פארדינט דער וואוקס פון אונזער נאציאָ־נאלער פאבריקאציע א באזונדערע אויפ־מערקזאמקייט. אין א צייט, פון קריזיס אין דער איינוואנדערונגס בארעגונג, נאָר ווען ס'עפענען זיך אויסזיכטן אויף א נייעם ציסלוס פון קאפּיטאלן אין לאנד.

אין פארשיידענע ריכטונגען ווערן די לעצטע טעג אויסגעטראָטן ווענ פאר דער ווייטערדיקער אנטוויקלונג פון אונזער פאבריקאציע. פארשטייט זיך, אז אט די אלע ווענן פירן צו איין ציל. — צו פאר־גרעסערן דעם אפּאראט פון די אינגעאר־בעט פאבריקאטן. ווייל אונזער פאבריקאציע איז שוין גענוג שטארק אויף מיר פאבריק.